

DE TOLVORMIGE STUIFZWAM TERUG IN DRENTHE

Eef Arnolds¹ en Rob Chrispijn²

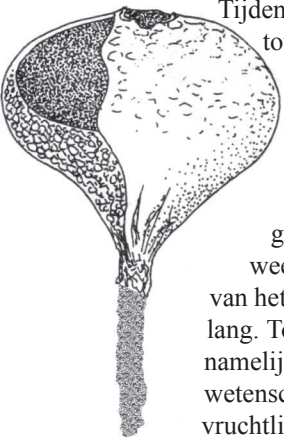
¹Holthe 21, 9411 TN Beilen

²Jodenweg 1, 8385 GP Vledderveen

Arnolds, E. & Chrispijn, R. 2006. A recent record of the Rooting Puffball in Drenthe, The Netherlands. *Coolia* 49(2): 100–101.

In 2005 an extensive population of the rare Rooting Puffball (*Bovistella radicata*) was discovered in a heathland area near Elp, province of Drenthe. This species is regarded as ‘presumably extinct’ in the Red list of threatened macrofungi in The Netherlands. Other recent records are discussed and the status of the species in North-west Europe is evaluated. The environmental conditions at the new location are described and advice is given on the management of the area.

In het kader van de systematische paddenstoelenkartering van Drenthe verkenden we op 27 oktober 2005 het Elper Westerveld, een reservaat van stichting Het Drentse Landschap waarvan nog geen mycologische gegevens bekend waren. Het Elper Westerveld bestaat uit een langgerekte, geaccidenteerde strook heide, uitgespaard bij ontginningen en nu omgeven door intensieve landbouwgronden. Het reservaat is grotendeels verdroogd en vergrast als gevolg van diepe ontwatering. Geen terrein dat direct warme gevoelens en hoge verwachtingen oproept.

Tijdens ons bezoek zagen we op een droog plateau'tje een groepje stuiifzwammen met eitot peervormige vruchtlichamen van zo'n 4 tot 7 cm doorsnede. De jonge exemplaren waren wit en wat zemelig door een bekleding van witte korreltjes en wratjes. Later werden ze geelbruin, kaal en voorzien van één of meer onregelmatige openingen. Ze deden in eerste instantie denken aan kleine vruchtlichamen van de Ruitjesbovist (*Calvatia utriformis*) of grote exemplaren van de Afgeplatte stuiifzwam (*Vascellum pratense*). Met deze soorten had onze stuiifzwam ook het bezit van een diafragma gemeen, een scherpe scheiding tussen het bovenste fertiele deel (gleba) en het steriele weefsel daaronder (subgleba). Bij nadere beschouwing viel het ons op dat de onderkant van het vruchtlichaam steeds versmald was in een wortelachtig aanhangsel tot 5 centimeter lang. Toen pas drong het tot ons door dat we mogelijk iets bijzonders bij de hand hadden, namelijk de Tolvormige stuiifzwam (*Bovistella radicata*, Plaat 3). De soort ontleent zijn wetenschappelijke naam aan het bezit van een wortelachtige uitloper aan de basis van het vruchtlichaam. Thuis gekomen werd dit vermoeden bevestigd. Onder de microscoop bleken de capillitiumdraden ongesepeteerd te zijn en voorzien van ronde poriën (Maas Geesteranus, 1971). Een goede recente afbeelding is te vinden in de bekende paddenstoelengids van Gerhardt (1999).

De Tolvormige stuiifzwam staat als ‘verdwenen’ op de Rode Lijst met als laatste waarnemingsjaar 1975 (Arnolds & Van Ommering, 1996). Volgens het Overzicht (Arnolds *et al.*, 1995) kwam de paddenstoel indertijd alleen voor op diverse plekken op de Veluwe, maar het kaartje in de Atlas vertoont ook enkele stippen elders (Nederlandse Mycologische Vereniging, 2000). Navraag bij onze onvolprezen bestandsbeheerder Ad van den Berg leerde ons dat de Tolvormige stuiifzwam na 1975 toch van vier plaatsen vermeld wordt. Daaruit blijkt dat hij al eerder in Drenthe gevonden is, namelijk door Bernhard de Vries in 1979 op een grazige plek in jeneverbesstruweel De Palms bij Meppen, ook een terrein van het Drentse Landschap. Materiaal bevindt zich in het herbarium van Biologisch Station Wijster (thans in Leiden). Het terrein is recent niet bekeken, zodat het niet bekend is of de soort er nog voorkomt. Voorts is de Tolvormige stuiifzwam in 1989 verzameld in

de Stiphoutse bossen bij Helmond (niet geverifieerd) en zijn er opgaven zonder bewijsmateriaal van de Westduinen op Goeree (1991) en van het Amsterdamse Bos (1986). Het voorkomen in de Westduinen is niet bij voorbaat onmogelijk, maar het is wel opmerkelijk dat de soort niet vaker uit dit regelmatig bezochte terrein is vermeld. De opgave uit het Amsterdamse bos moet, gezien de ecologie van de soort, op een vergissing berusten. Gezien de mogelijke verwarring met andere stuifzwammen is het bewaren van bewijsmateriaal in dit geval zeer wenselijk.

Na de eerste vondst hadden we een zoekbeeld van de standplaats van deze paddenstoel: droge, kortgrazige kopjes in de heide. De Tolvormige stuifzwam bleek in het Elper Westerveld op alle geschikte plekken voor te komen, in vier van elkaar gescheiden populaties met in totaal 30 tot 40 vruchtlichamen. Gezien de omvang van de populaties moet de soort daar al jaren aanwezig zijn. De bodem op de groeiplaatsen bestaat uit voedselarm, zuur zand waarop slechts een dunne humuslaag ligt. De begroeiing is een soortenarm heischraal grasland, behorend tot de associatie van Liggend walstro en Schapengras (*Galio hercynici-Festucetum ovinae*), met als dominante planten naast de naamgevende soorten Schapenzuring (*Rumex acetosella*) en Bochtige smele (*Deschampsia flexuosa*). De vegetatie is er steeds kort afgegeten, niet alleen door heideschape maar ook door konijnen. Die zijn op alle groeiplekken opvallend aanwezig met graafoctiviteiten en grote hoeveelheden keutels.

Zoals zo vaak met paddenstoelen is het raadselachtig waarom de Tolvormige stuifzwam zo zeldzaam is. Het beschreven milieu is in Drenthe wijd verbreid en de tamelijk grote, lang levende vruchtlichamen worden tijdens veldwerk niet gemakkelijk over het hoofd gezien.

Ook in Europees verband is de nieuwe vindplaats bijzonder. In de standaardlijst van België wordt de Tolvormige stuifzwam niet vermeld (Vandeven *et al.*, 1996) en in de paddenstoelen-atlas van West-Duitsland worden slechts vier hokken aangegeven, alle gelegen in Saarland (Krieglsteiner, 1991). In Groot-Brittannië is de soort bekend van twee Engelse groeiplaatsen, maar recent niet gevonden (Pegler *et al.*, 1995) en uit Scandinavië wordt alleen één plek in Finland genoemd (Hansen & Knudsen, 1997). De soort staat hoog genoteerd in de Voorlopige Europese Rode lijst van bedreigde paddenstoelen (Ing, 1993).

Alle reden dus om zuinig te zijn op de enige recente vindplaats van deze paddenstoel in Nederland. Het is voor de beheerder vooral zaak om het begrazingsbeheer te continueren en de groeiplekken bij eventuele plagwerkzaamheden te ontzien.

Literatuur

- Arnolds, E., Kuyper Th.W. & Noordeloos, M.E. (red.). 1995. Overzicht van de paddenstoelen in Nederland. Nederlandse Mycologische Vereniging, Wijster.
- Arnolds, E. & Ommering, G. van. 1996. Bedreigde en kwetsbare paddenstoelen in Nederland. Toelichting op de Rode Lijst. IKC Natuurbeheer, Wageningen.
- Gerhardt, E. 1999. De grote Paddenstoelengids voor onderweg. Tirion, Baarn.
- Hansen, L. & Knudsen, H. 1997. Nordic Macromycetes 3. Nordsvamp, Copenhagen.
- Ing, B. 1993. Towards a Red List of endangered European macrofungi. In: Pegler D.N., Boddy, L., Ing, B. & Kirk, P.M. (eds), Fungi in Europe: Investigation, Recording and Conservation: 231-237. Royal Botanic Gardens, Kew.
- Krieglsteiner, G.J. 1991. Verbreitungsatlas der Grosspilze Deutschlands (West), Band 1. Ständerpilze. Ulmer Verlag, Stuttgart.
- Maas Geesteranus, R.A. 1971. Gasteromyceten van Nederland. Coolia 15: 49-92.
- Pegler, D.N., Laessle, T. & Spooner, B.M. 1995. British Puffballs, Earthstars and Stinkhorns. Royal Botanic Gardens Kew.
- Vandeven, E. *et al.* 1996. Aantekenlijst voor zwammen en slijmzwammen. Koninklijke Antwerpse Mycologische Kring, Antwerpen.